

Stručný přehled fondů, uložených v depozitáři FMV Archivu MV Brno-Kanice

Světlana Ptáčnicková

Následující přehled vznikl zejména na základě úvodů k inventářům¹ fondů depozitáře FMV a osobní zkušenosti autorky. Často jsme se setkávali s tím, že ani archiváři ve státních oblastních archivech a jejich pobočkách neměli příliš představu, jaké materiály lze v našem archivu najít, i když bychom mohli (a měli) při vyřizování některých úředních i badatelských žádostí spolupracovat. Tato potřeba se ukázala aktuální zejména v souvislosti s vydáním nového archivního zákona, zpřístupňujícího v dosud nebývalé míře písemnosti po bývalé StB. S velkým ohlasem se mezi širší archivářskou obcí setkal už prostý soupis našich fondů, poskytnutý účastníkům exkurze České archivní společnosti v r. 2002. Tento článek proto berte jako jakousi „první vlaš-tovku“, snad předzvěst budoucího průvodce po archivních fondech. Samozřejmě pilně pokračujeme v zapracování informací o našich fondech do systému PEvA, ale vzhledem k časové náročnosti celého projektu volíme tuto cestu a doufáme, že vám tyto – byť skromné – výpisky přinesou užitek.

Ke každému původci fondu uvádíme stručný organizační vývoj dané součásti. Protože však různé reorganizace „postihovaly“ útvary Ministerstva vnitra často a vyznat se v nich není až tak jednoduché, rozhodně si neděláme nárok na stoprocentní přesnost. I zde jsme vycházeli zejména z úvodů k inventářům a snažili jsme se je, kde to bylo možné, porovnávat s jinými zdroji. Zájemce o tuto problematiku odkazujeme na zásadní práce Jana Frolíka *Nástin organizačního vývoje státobezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti v letech 1948 – 1989*, SAP, R. 41, č. 2, Praha 1991, a *Ještě k nástinu organizačního vývoje státobezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti v letech 1948 – 1989*, SAP, R. 52, č. 2, Praha 2002.

Pro úplnost je třeba dodat, že u rozsahu fondu se jedná o údaj čistě orientační. V r. 1993 totiž došlo k archivní rozluce, kdy byly pracovníkům Archivu MV SR Levoča na základě jejich výběru předány všechny inventární jednotky, týkající se slovenských reálií. Bohužel, za slovenskou reálií bylo považováno i to, když se např. nějaká schůzka konala na Slovensku. Předané písemnosti nejsou z inventářů vyškrtány, ale v našem archivu máme jejich podrobné soupisy.

¹ Pro zjednodušení tak označujeme existující archivní pomůcky. Fondy jsou totiž uspořádány většinou chronologicky, z inventářů tedy nelze odvodit organizaci dané součásti a orientaci umožňují zejména věcné, jmenné a místní rejstříky.

Fond A 1 – Studijní ústav MV²

Původce fondu, časový rozsah: V r. 1963 byla zřízena studijní a analytická skupina Ministerstva vnitra. Měla „zlepšit řídicí a organizační práci“ a „posilovat vědeckou úroveň celého systému řízení“. Připravovala podklady a stanoviska pro ministra vnitra, zpracovávala dlouhodobé koncepce činnosti MV, zkoumala vztahy mezi jednotlivými složkami MV. Zvláště se zdůrazňovalo prosazování stranické linie do činnosti MV. V r. 1966 byla studijní a analytická skupina zařazena do Vnitřní správy MV a posléze se z ní vytváří studijní oddělení MV. To se však v r. 1968 stalo trnem v oku zastáncům tvrdé stranické linie, protože bylo stoupencem názorů reformního ministra Josefa Pavla. V r. 1968 vzniká nový útvar – Studijní ústav MV, do něž byl rovněž začleněn rezortní útvar technického rozvoje (výzkumné pracoviště kádrové a organizační správy MV). Studijní ústav MV měl vypracovávat expertizy a oponentury k návrhům koncepčních opatření a vyhodnocovat pro MV důležité informace z odborů vědy a techniky. – Příslušné písemnosti pocházejí z let 1963–69.

Obsah fondu: Ve fondu se setkáme jak s archiváliemi součástí MV (centrály MV, Státní a Veřejné bezpečnosti, vojenské kontrarozvědky, Sboru nápravné výchovy, Inspekce MV, Pohraniční a Vnitřní stráž, civilní obrany, operativní techniky, požární ochrany), tak různých státních a stranických orgánů (vlády, Národního shromáždění, ÚV KSČ, Československého svazu mládeže, ministerstev spravedlnosti, zdravotnictví, školství, Generální prokuratury aj.). – Po obsahové stránce jsou zastoupeny zejména plány práce nejrůznějších součástí, akční plán MV, zprávy Inspekce MV, rozmanité referáty, rozborů a statuty, materiály kolegia MV, dokumenty k organizačnímu uspořádání hlavních úseků MV, k federalizaci ČSSR, ke kádrové práci, k práci kontrarozvědky, k technice v MV, k propagační činnosti v MV, k řídicí práci, ochraně státních hranic, kriminalitě a dodržování „socialistické zákonnosti“, zejména k trestné činnosti mládeže.

Rozsah fondu: 49 kartonů (5,88 bm).

Fond A 2/1 – Sekretariát ministra vnitra (I. díl)

Původce fondu, časový rozsah: Materiály tohoto fondu jsou velmi důležité pro seznámení se s organizací a činností bezpečnostního aparátu po r. 1945 a zejména po únoru 1948. – Část materiálů pochází z činnosti komise pro bezpečnost při ÚV KSČ a tzv. bezpečnostní pětky, vytvořené na poradě funkcionářů MV dne 12. 12. 1947. Komise fungovala od 2. 3. 1948 do 15. 11. 1950, na ni navazují schůze bezpečnostního

2 Nezaměňovat s tzv. Studijním ústavem MV, což byla kolekce fondů, vzniklých koncem 40. let v podstatě jako sbírky materiálů nejrůznější proveniencí k osobám či tzv. problematikám. Naopak tento fond vznikl z organické činnosti jednoho z útvarů MV. Blíže FROLÍK, Jan, *Osud fondů Studijního ústavu MV*, *Archivní časopis* 1998/1, a dílčím způsobem rovněž TÝŽ, *Rozdělení fondů Archivu federálního ministerstva vnitra*, *Archivní časopis* 1994/1.

kolegia z let 1950–59.³ Ve fondu najdeme jak písemnosti Ministerstva vnitra, tak Ministerstva národní bezpečnosti. MNB bylo zřízeno vládním nařízením v květnu 1950 a existovalo do září 1953, kdy došlo k jeho opětovnému sloučení s MV (tomu příslušela v letech 1950–53 pouze civilně-správní agenda). Dalšími archiváliemi, s nimiž se ve fondu setkáme, jsou podklady pro jednání politického sekretariátu ÚV KSČ, usnesení tohoto sekretariátu a politbyra ÚV KSČ z let 1952–59.

Obsah fondu: Jak už jsme uvedli, písemnosti se dotýkají důležitých okruhů výstavby poválečného bezpečnostního aparátu – stranických, vězeňských a justičních záležitostí (včetně některých důležitých politických procesů – např. s R. Slánským), kádrových a školských otázek, Lidových milicí, Pohraniční a Vnitřní stráže, organizace prezidia bezpečnosti, útvarů NB, SNB a MV, zákona o SNB, civilní obrany, požární ochrany, ochrany státního tajemství, řádů a vyznamenání, stížností, amnestií, demolicí v zakázaném pásmu (a hraničního a zakázaného pásma obecně), emigrace, pasů a víz, použití zbraně, akcí StB, protistátních organizací, kriminality, situace na úseku církví, táborů nucených prací, mauzolea Klementa Gottwalda apod. Fond obsahuje také množství směrnic. Badatelsky velmi využívaným je materiál k excesům vůči německému obyvatelstvu po květnu 1945.

Rozsah fondu: 87 kartonů (10,5 bm).

Fond A 2/2 – Sekretariát ministra vnitra (II. díl)

Původce fondu, časový rozsah: Původcem fondu je Vnitřní správa MV a sekretariát MV. Vnitřní správa MV existovala pod tímto názvem od r. 1953 (předtím šlo o sekretariát MNB) do r. 1962 (viz dále informace k fondům A 6/1 a A 6/2), kdy byla nahrazena sekretariátem MV. Jak už to při častých reorganizacích MV bývalo, v r. 1965 vznikají opět oba útvary, tedy Vnitřní správa MV (měla právně-legislativní, zahraničně-technickou, informačně-propagační, administrativní, hláskou a dozorcí náplň) a sekretariát MV, jehož úkolem bylo plnit pomocné práce pro ministra vnitra při řízení, koordinaci a kontrole. Písemnosti pocházejí z let 1960–65.

Obsah fondu: Obsahově navazují archiválie na předchozí díl a odrážejí tehdejší politickou situaci. Najdeme mezi nimi informační zprávy čs. rozvědky a kontrarozvědky včetně sovětských informací, usnesení schůzí vojenské komise obrany ÚV KSČ, kádrové návrhy, statuty, písemnosti k amnestii, armádě, cestovnímu ruchu, mobilizaci, berlínské otázce a karibské krizi, k materiální pomoci ČSSR rozvojovým zemím Afriky a Asie, k organizaci Pohraniční a Vnitřní stráže a k jejich převedení do rezortu Ministerstva národní obrany, k civilní obraně, požární ochraně, k vyšetřovacímu aparátu MV, k vyznamenáním, k důchodům, sociálnímu zaopatření, rozpočtu a hospodaření v MV obecně, ke spolupráci s bezpečnostními sbory jiných socialistických států,

³ Právě materiály ze schůzí kolegia, s nimiž se setkáváme i u dalších dílů fondu A 2, můžeme označit za jeden ze stěžejních pramenů, mají však jeden podstatný nedostatek: kolegium přijímalo usnesení, ale často je velmi obtížné zjistit, zda a hlavně jak bylo toto usnesení realizováno v praxi (např. zda vedlo k vydání příslušného rozkazu).

k věžeňství, k velvyslanectvím, ke školství, k zákonům, k činnosti jednotlivých útvarů MV apod.

Rozsah fondu: 41 kartonů (4,92 bm).

Fond A 2/3 – Sekretariát federálního ministra vnitra (III. díl)

Původce fondu, časový rozsah: Fond obsahuje dokumenty sekretariátu federálního ministra vnitra a jeho předchůdce, sekretariátu ministra vnitra, z let 1966–75. – Ústavním zákonem č. 171/1968 bylo zřízeno Federální ministerstvo vnitra a následně vzniká rozkazem ministra vnitra ČSSR sekretariát FMV. Dle rozkazu z r. 1970 byl tento sekretariát tvořen kanceláří ministra vnitra ČSSR, informačním oddělením a odborem pro mezinárodní styky. V r. 1971 vzniká z informačního oddělení odbor svodných informací a do sekretariátu přibyl tiskový odbor. V r. 1972 byl odbor svodných informací zrušen a místo něj byl zřízen analyticko-informační odbor FMV. Jednalo se o samostatný útvar, podřízený ministru vnitra ČSSR, ale v r. 1974 byl začleněn do sekretariátu spolu s právním odborem včetně spisové a archivní služby. V r. 1975 se ze sekretariátu vyděluje jako samostatný útvar kancelář ministra vnitra ČSSR. K další podstatné změně dochází v r. 1977 – ze sekretariátu je vyčleněn tiskový odbor a archivní služba a naopak přibývají nové útvary, takže sekretariát je tvořen těmito částmi: Ústředním operačním střediskem, odborem informací a analytiky, odborem plánování, organizace a systemizace, právním odborem, odborem pro mezinárodní styky, odborem obrany, vnitřním odborem. V r. 1978 přibylo ještě bytové oddělení FMV.

Obsah fondu: Typově zde najdeme stejné archiválie jako v předchozích dvou dílech – tedy kolegia MV (z let 1966–75), operativní porady MV (1970–75), některá usnesení předsednictva ÚV KSČ a sekretariátu ÚV KSČ + podklady (1966–75), zápisy ze schůzí právní komise ÚV KSČ (1966–68), některá usnesení vojenské komise obrany ÚV KSČ + podklady (1966–67), projevy ministra vnitra ČSSR (1970–73) aj. Z hlediska obsahu hraje významnou roli období, jehož se písemnosti dotýkají – tzn. 2. polovina 60. let a zejména r. 1968 a následná invaze a normalizace. Ve fondu jsou uloženy např. akční plány MV, čs. kontrarozvědky a rozvědky, plány práce, vyhodnocení činnosti útvarů MV, SNB a vojsk MV, různé organizační řády a statuty, prověrky, předpisy a směrnice, mezinárodní dohody, jednání, porady a obecně písemnosti ke spolupráci s bezpečnostními orgány dalších zemí, dokumenty k bezpečnostní politice KSČ, ke státobezpečnostní situaci, k bezpečnostním opatřením, k cestám do zahraničí, cizincům, civilní obraně a požární ochraně, k oslavám různých dnů a výročí, ke kádrové práci a početním stavům, k vyznamenáním, k morálně-politickému stavu, k radiokontrarozvědné službě, k emigraci, k zastupitelským úřadům a ke státním hranicím.

Rozsah fondu: 87 kartonů (10,44 bm).

Fond A 2/4 – Sekretariát federálního ministra vnitra – právní odbor (IV. díl)

Původce fondu, časový rozsah: Písemnosti, uložené v tomto fondu, pocházejí z let 1970–78. Původně plnila legislativně-právní funkci Vnitřní správa MV, zřízená v r. 1953 a v r. 1962 přejmenovaná na sekretariát MV (viz informace k fondům A 2/2, A 6/1 a A 6/2). Jak už bylo uvedeno výše, v r. 1965 byly opětovně vytvořeny jak sekretariát MV, tak Vnitřní správa MV. V r. 1969 vzniká právní odbor MV jako samostatný útvar. Už v r. 1970 byl však právní odbor včleněn do Organizační a vnitřní správy MV ČSSR (později Organizační a vnitřní správy FMV). Kromě právního odboru do ní dále patřilo vnitřní oddělení, odbor organizace řízení, oddělení archivní a spisové služby a oddělení pro správu státních hranic. V r. 1974 byla Organizační a vnitřní správa FMV zrušena a její úkoly přebírá sekretariát FMV.

Obsah fondu: Právní odbor mj. zpracovával stanoviska rezortu MV k návrhům federálních orgánů, projednával návrhy zákonů a dalších právních předpisů, usměrňoval tvorbu rozkazů a poskytoval právní stanoviska, informace a právní pomoc jednotlivým součástem. Z těchto úkolů vyplývá také problematika písemností, s nimiž se ve fondu setkáváme – je to např. novelizace zákoníku práce, zákona o soudní rehabilitaci, nejrůznější směrnice (evidence a rozpracování nepřátelských osob, kontrarozvědčné zabezpečení sovětských vojsk, evidování zájmových osob), převod Pohraniční stráže od MNO k MV, písemnosti k zákonům o CO, o SNB, o služebním poměru příslušníků, o sociálním zabezpečení, o státním tajemství, o zřízení VŠ SNB, sumarizace, novelizace a zrušení služebních předpisů, zajištění voleb v r. 1971, rozkazy a nařízení MV ČSSR, dokumenty k mezinárodním smlouvám mezi ČSSR a dalšími státy zejména v otázkách hranic, materiály ke germanizaci lidických dětí, statuty státních a hospodářských orgánů, ministerstev a různých úřadů a komisí a znalecké posudky pro soudní jednání.

Rozsah fondu: 56 kartonů (6,72 bm).

Fond A 5 – Sekretariát náměstka ministra vnitra plk. Jindřicha Kotala

Původce fondu, časový rozsah: Současně s vytvořením Ministerstva národní bezpečnosti došlo ke zřízení sekretariátů náměstků ministra vnitra. Jindřich Kotal byl do funkce náměstka ustanoven dne 21. 9. 1951 (TR MNB 16/52). Postupně mu bylo svěřeno řízení Veřejné bezpečnosti, Správy nápravné výchovy, Leteckého oddílu, Hlavní správy tiskového dohledu, odboru kulturních zařízení, odpovídal za hudbu MV, hospodářskou správu, finanční odbor, plánovací odbor, zdravotnickou správu, tělovýchovný odbor, archivní správu, VII. a VIII. správu MV. Řízení hospodářských úseků později převzal náměstek pro věci hospodářské Karel Klíma. Kompetence v jednotlivých oblastech mezi náměstky nebyly pevně stanoveny a často se měnily. V r. 1962 tak přešla Veřejná bezpečnost a Hlavní správa tiskového dohledu pod J. Zárubu (tentýž náměstek řídil od r. 1967 rovněž Sbor nápravné výchovy). Když v r. 1962 odešel z funkce Karel Klíma, převzal jeho úseky opět Kotal. V r. 1967 byla archivní správa převedena pod civilněsprávní úsek MV. – V r. 1966 se Kotal stal také

náčelníkem hospodářské správy MV. Z funkce náměstka byl odvolán ministrem J. Pavlem ke dni 30. 6. 1968 (KR MV č. 444/68 – na základě usnesení vlády ČSSR č. 209 ze dne 21. 6. 1968). I nadále pracoval na MV. – Jednací protokoly pocházejí z let 1951–68, písemný materiál z let 1955–68.

Obsah fondu: Z výše uvedeného přehledu útvarů, které byly J. Kotalovi podřízeny, vyplývají také původci a tematika uložených písemností. Jedná se o archiválie Správy nápravné výchovy, hlavního týlu, hospodářské správy, hospodářského odboru, zdravotnické správy, finančního odboru, plánovacího odboru, odboru kulturních zařízení, archivní správy a tělovýchovného odboru. Vzhledem k tomu, že Kotal byl rovněž členem ÚV Svazu protifašistických bojovníků a členem Mauthausenské komise, objevují se ve fondu také některé dokumenty z této činnosti. – Z věcného hlediska lze materiály rozčlenit do následujících skupin: ekonomická problematika (investiční a družstevní výstavba, bytový fond, údržba objektů, zajištění obranyschopnosti útvarů MV, vystrojování příslušníků, údržba bojové techniky, vozidla), materiální pomoc „osvobozenckému“ hnutí národů Afriky a Asie, letectví v MV, zdravotnické zabezpečení, lázeňská léčba, rekreace, tělesná výchova a sport, nápravná zařízení a vězeňství (práce odsouzených, amnestie, milosti apod.), materiální zajištění útvarů centrály MV, finanční agenda, organizace a dislokace útvarů, správa kulturních zařízení (zejména ústřední hudba MV a umělecký soubor MV), plánování, archivnictví, účast ČSSR v mezinárodní archivní radě.

Rozsah fondu: 26 kartonů (3,12 bm).

Fondy A 6/1 a A 6/2 – Organizační a vnitřní správa FMV

Původce fondů, časový rozsah: Jak už víme z informací k fondům A 2/1, A 2/2 a A 2/4, tento útvar měl v letech 1946–49 název sekretariát MV, 1950–53 sekretariát MNB, 1953–62 Vnitřní správa Ministerstva vnitra, 1962–65 sekretariát MV. V r. 1965 byl tento sekretariát rozdělen na Vnitřní správu MV a sekretariát MV. Vnitřní správa MV byla dále přejmenována na Organizační a vnitřní správu FMV a existovala do r. 1974. Většina dochovaných písemností vznikla u útvarů právně-legislativního a zahraničně-technického, oddělení stížností a pro styk s občany a úřady. – Ve fondu A 6/1 jsou uloženy archiválie z let 1946–61, ve fondu A 6/2 materiály z let 1946–73.

Obsah fondů: Ve fondech najdeme zejména prameny k mezinárodním smlouvám, hraničnímu režimu, velvyslanectvím, dohodám s jinými státy, stížnostem, požární ochraně, stavbě přehrad, soudnictví, archivnictví, vystěhovalectví, dopravě, letectví, pasové a vízové agendě, nápravným zařízením, trestné činnosti, cizincům, válečným zločincům a také nejrůznější statuty, směrnice a zákony.

Rozsah fondů: A 6/1 29 kartonů (3,48 bm); A 6/2 152 kartonů (18,24 bm).

Fond A 7 – Sekretariát náměstka ministra vnitra plk. Jaroslava Klímy

Původce fondu, časový rozsah: Písemnosti tohoto fondu pocházejí z let 1962–69 a jejich původci byly útvary, řízené náměstkem ministra vnitra Jaroslavem Klímou. V le-

tech 1962–65 to byl I. zvláštní odbor MV, Správa vyšetřování VB a StB (konkrétně úseky ochrany ekonomiky, státního tajemství a vyšetřování). V r. 1966 byla opětovně zřízena Hlavní správa StB (rozkazem ministra vnitra č. 12/1966) a Jaroslav Klíma byl jmenován jejím náčelníkem. Spadaly pod něj I., II., III., IV., VI. správa HS StB, statisticko-evidenční odbor HS StB, správy StB v krajích a Správa vyšetřování StB. V r. 1968 byl J. Klíma odvolán jak z funkce náměstka MV, tak náčelníka HS StB. Krátkou dobu řídil StB náměstek ministra vnitra Viliam Šalgovič, ale ještě téhož roku přebírá tento úkol nový náměstek MV – JUDr. František Vašek.

Obsah fondu: Fond obsahuje plány práce, statuty, zprávy o činnosti StB, stížnosti občanů a příslušníků MV, písemnosti k různým akcím, ochraně ekonomiky, emigraci, dopravě, ochraně státního tajemství, výkonu vazby a trestu, organizaci správ StB a jejich činnosti, jednání štábu náčelníka HS StB, Správě VB a k velvyslanectvím.

Rozsah fondu: 29 kartonů; 2 kartotéky (3,8 bm).

Fondy A 8 a A 8/2 – Inspekce ministra vnitra ČSSR

Původce fondů, časový rozsah: Inspekční oddělení ministra národní bezpečnosti bylo zřízeno na základě tajného rozkazu MNB Karola Bacílka č. 58/1953.⁴ Mělo prověřovat plnění rozkazů MNB, dodržování státní disciplíny a zachovávání zákonnosti v aparátu národní bezpečnosti. Téhož roku byl jeho název změněn na inspekční oddělení MV. Už v 50. letech řešila inspekce řadu stížností na porušení socialistické zákonnosti, ale většinu z nich shledala neoprávněnými (což je samozřejmě pro tuto dobu typické). – Podstatnou změnu do organizace kontrolní činnosti v MV přinesl rozkaz MV L. Štrougala č. 46/1962, kterým došlo ke zřízení kontrolně-inspekčního odboru MV. Zároveň bylo zrušeno inspekční oddělení MV, samostatné kontrolní oddělení, zvláštní inspekce správy kádrů a stížnostní oddělení sekretariátu ministra vnitra. – Rozkazem MV č. 17/1964 byl název kontrolně-inspekčního odboru MV změněn na Inspekci MV. Poprvé je v něm také zakotveno její vnitřní členění.

Jejími hlavními úkoly bylo:

- systematicky prověřovat na všech součástech MV a na všech úsecích činnosti MV, jak jsou plněny hlavní úkoly stanovené plánem práce, směrnicemi a usneseními ÚV KSČ, vlády, rozkazy a nařízeními MV;
- prověřovat týlové, finanční a ostatní služby v MV;
- aktivně působit k dodržování socialistické zákonnosti, státní disciplíny a kázně v MV, vyšetřovat trestnou činnost příslušníků MV;
- přijímat stížnosti, oznámení a podněty pracujících.

⁴ Tento rozkaz „předběhl“ usnesení vlády o zřízení kontrolně-inspekčních skupin u ministrů a vedoucích ostatních ústředních orgánů státní správy. Postupně vznikly v rámci MV ještě další inspekční orgány a revizní oddělení – inspekce náčelníků KS MV pro problematiku StB a VB, inspekce náčelníka HS VB, zvláštní inspekce Správy kádrů, inspekce náčelníka SNZ, stížnostní oddělení MV, instruktážní oddělení Správy vyšetřování, revizní oddělení finančního odboru MV, kontrolně-inspekční skupina Zdravotní správy MV, inspekce náčelníka HS PS pro věci týlové a materiální, inspektorská skupina týlu HS VS, kontrolní oddělení finančního odboru týlu vojsk MV.

V souvislosti se vznikem federace byla RMV ČSSR č. 5/1971 stanovena nová organizace FMV a v ní je jako funkční útvar zakotvena také Inspekce ministra vnitra ČSSR. Její organizační řád byl vydán RMV ČSSR č. 65/1971. Nově se mezi hlavními úkoly objevuje:

- Inspekce prošetřuje upozornění podaná senáty soudů podle zák. č. 82/1968 Sb., o soudní rehabilitaci, ve znění zák.č. 70/1970 Sb.;
- analyzuje, prověřuje a dokumentuje poznatky soustředěné k podezřelé činnosti příslušníků útvarů FMV v průběhu let 1968–69.

Nové organizační řády IMV ČSSR byly vydány rozkazy ministra vnitra ČSSR č. 8/1976 a 33/1980.⁵ – Písemnosti z fondu A 8 pocházejí z let 1953–72 (ale reagují i na starší případy), ve fondu A 8/2 jsou uchovávány materiály z let 1951–81.

Obsah fondů: A 8: stížnosti, žádosti a upozornění odsouzených nebo obviněných na nesprávný postup orgánů bezpečnosti, prokuratur a soudů, porušení socialistické zákonnosti, šetření jednotlivých případů podle požadavků prokuratur a soudů, žádosti odsouzených osob o obnovu soudního řízení, o přezkoumání jejich trestné činnosti, o úplnou nebo částečnou rehabilitaci, o odškodnění za nezákonnou vazbu, žádosti o milost, zprávy o provedených prověrkách u útvarů MV, vojsk MV a nápravných zařízení MV. – A 8/2: plnění závěrů XII. sjezdu KSČ v činnosti IMV, šetření žádostí osob odsouzených nebo vyšetřovaných v období 50. let podaných za účelem rehabilitačního řízení podle zák. č. 82/1968 Sb., materiály týkající se nezákonné činnosti příslušníků SNB v souvislosti se vstupem vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR v r. 1968,⁶ šetření okolností případů sebevražd příslušníků SNB, hodnocení morálně-politického stavu příslušníků IMV ČSSR, plány práce + vyhodnocení činnosti inspekce, kádrové rozkazy náčelníka IMV. – Lze říci, že tyto fondy jsou důležitým doplňkem fondů vyšetřovacích spisů, uložených v archivu operativních a vyšetřovacích spisů v Praze. Poskytují cenný obrázek o práci bezpečnostního aparátu zejména v 50. letech. Zajímavá je také skutečnost, že některé případy byly inspekcí přešetřovány již v 50. letech, ale stížnosti osob byly tehdy uznány za neoprávněné. Teprve nově šetření v 60. letech shledalo pochybení. Jindy inspekce doporučila řešení ve prospěch neoprávněně odsouzených, ale její názor byl špičkami MV „zameten pod koberec“. U „inventáře“ fondu A 8 se vlastně jedná o jmenný a věcný rejstřík. Orientace je navíc poněkud ztížena tím, že jméno, kterým je inventární jednotka označena, může patřit poškozenému, stěžovateli (např. manželce, bratrovi apod.) nebo osobě, která se měla bezprávi dopustit. V současné době byly materiály inspekce digitalizovány a probíhá jejich

5 Autorka článku má sice všechny potřebné rozkazy k dispozici, ale detailní rozbor úkolů a organizace IMV ČSSR nejsou náplní tohoto článku. Protože si však tato tematika rozhodně zaslouží pozornost, připravuje autorka podrobnou studii, mapující organizační vývoj inspekce od jejího vzniku do 90. let včetně uvedení nejzajímavějších řešených případů, popř. podrobnějších zmínek o personálním obsazení.

6 Za „nezákonnou činnost“ je samozřejmě považován nesouhlas se vstupem a aktivitu s tím spojené. V jednom přírůstku, který je v AMV Brno-Kanice k dispozici, je podán také rozbor trestných činů, kterých se dopustili příslušníci cizích armád na našem území.

vytěžování – to znamená, že se pořizuje databáze všech jmen, která těmito písemnostmi procházejí.

Rozsah fondů: A 8 79 kartonů (9,48 bm); A 8/2 73 kartonů (8,76 bm).

Fond A 9 – Sekretariát I. náměstka ministra vnitra plk. Jana Záruby

Původce fondu, časový rozsah: Ve fondu jsou uloženy písemnosti z činnosti I. náměstka MV plk. Jana Záruby a jeho předchůdce plk. Josefa Kudrny z let 1956–68 (jednací protokoly začínají rokem 1949). – J. Kudrna byl I. náměstkem MV od r. 1956 do r. 1965, kdy se stal ministrem vnitra. Tehdy ho ve funkci nahradil dosavadní náměstek MV pro Veřejnou bezpečnost J. Záruba a zastával ji do svého odvolání v červnu 1968. I. náměstek zejména zastupoval ministra vnitra ve vládě, v rezortu i mimo něj, řídil některé správy MV (konkrétně II., III, IV., V., VI., VII., VIII.), Hlavní správu tiskového dohledu, krajské správy MV a správu Sboru nápravné výchovy, koordinoval práci mezi jednotlivými složkami, poradními orgány a odborným aparátem MV. Jeho sekretariát se dále podílel na kontrole a koordinaci závažných případů rozpracovávaných kontrarozvědkou, koordinaci a prověre dezinformační činnosti operativních správ MV, vyřizování stížností občanů na práci orgánů operativy StB a stížností příslušníků MV a vyřizování podání Ministerstva spravedlnosti k žádostem odsouzených osob o udělení milosti.

Obsah fondu: Kromě písemností útvarů, které I. náměstek řídil, zde najdeme také materiály I. správy MV (rozvědky), Inspekce MV, Správy kádrů MV, správ vyšetřování StB a VB, Vnitřní správy MV, statisticko-evidenčního odboru MV, IV. zvláštního odboru MV, studijní skupiny MV, Ústřední publikační správy aj. – Podstatnou částí fondu jsou plány práce + vyhodnocení činnosti útvarů MV a KS MV. Tyto archiválie jsou o to důležitější, že v samotných fondech krajských správ (viz níže) se z tohoto období (tj. konce 50. let a 60. let) zachovaly pouze zřídka. Další významnější tematickou skupinu tvoří stížnosti a upozornění občanů na tzv. závadovou činnost některých osob. V menší míře se pak setkáváme s dokumenty k mezistátnímu jednání a spolupráci s bezpečnostními sbory jiných států (zejména SSSR), zprávami z prověrek a kontrol u útvarů MV, SNB a SNV, problematikou ochrany státního a služebního tajemství, písemnostmi k akcím, emigraci, ke stavu kriminality, k trestné činnosti, šetření činnosti osob za okupace, k agentuře, cizím rozvědkám, finančním záležitostem, organizaci některých útvarů MV, SNB a SNV, ke kádrové politice, školství, požární ochraně, pasové agendě, vězeňství, k tiskovému dohledu aj.

Rozsah fondu: 48 kartonů (5,76 bm).

Fond A 11 – Federální Ministerstvo vnitra – odbor pro mezinárodní styky

Původce fondu, časový rozsah: Oddělení pro zahraniční styk MV (tzv. oddělení „S“) bylo do r. 1953 součástí sekretariátu MNB. V tomto roce bylo začleněno jako samostatný referát do sekretariátu Hlavní správy StB. Vyřizovalo operativní dožádání pro jednotlivé správy MV včetně KS MV s tzv. lidovědemokratickými státy a SSSR, mělo

na starosti péči o hosty z bezpečnostních aparátů těchto států, prověřování čs. občanů zaměstnaných na zastupitelských úřadech uvedených států, povolování uzavření manželství čs. občanů s cizinci, udělování státního občanství, povolování pobytu a zaměstnání příslušníkům lidovědemokratických států u nás, popř. jejich vyhošťování. – Ještě v témže roce (1953) bylo oddělení pro zahraniční styk začleněno do Vnitřní správy MV a přišlo o některé ze svých úkolů. V r. 1962, při přejmenování Vnitřní správy MV na sekretariát MV, se setkáváme s názvem zahraniční oddělení sekretariátu MV.⁷ V r. 1970 byl zřízen odbor pro mezinárodní styky FMV.⁸ – Dochované archiválie pocházejí z let 1958–69.

Obsah fondu: Jedná se převážně o korespondenci mezi bezpečnostními sbory Bulharska, Maďarska, Německé demokratické republiky, Polska, Rumunska, SSSR a v malé míře také Albánie, Číny, Mongolska a Vietnamu a dokumenty odboru pro mezinárodní styky FMV. Po obsahové stránce jde zejména o písemnosti k zastupitelským úřadům a diplomatům, Svobodné Evropě, NATO, konferencím, obchodním zástupcům, novinářům, studentům, cizím státním příslušníkům, emigraci, akcím, cizím rozvědkám, agentům, vnitropolitické situaci v různých zemích, okupaci, vyhoštění osob, prověření totožnosti osob, šetření k osobám, identifikaci mrtvol, trestné činnosti, firmám, emigraci a k církvi.

Rozsah fondu: 54 kartonů (6,48 bm).

Fond A 12 – Bezpečnostní složky MV

Původce fondu, časový rozsah: Tento fond nemá jediného původce – jedná se o písemnosti různých bezpečnostních složek z let 1918–51. – Většinou jde o dokumenty Ministerstva vnitra z let 1945–50, v menší míře o archiválie Ministerstva národní bezpečnosti, část tvoří materiály 1. pluku NB, Hlavního velitelství SNB, Zemského velitelství SNB, SNB útvaru 9600 aj.

Obsah fondu: Ve fondu se odrážejí změny, k nimž došlo v organizaci bezpečnostních složek jednak po válce a jednak v souvislosti se zřízením krajů.⁹ Písemnosti se týkají zejména působnosti a organizace Hlavního velitelství SNB, prezidia pro bezpečnost, okresních velitelství NB, velitelství oddílů StB (a vůbec SNB a StB obecně), ustanovení o bezpečnostních referátech, zřizování a rušení stanic SNB, zřízení krajských velitelství SNB a StB, zrušení zemských a oblastních útvarů SNB, organizace MV, problematiky civilní ochrany, školství, státních hranic a zrušení donucovacích pracoven.

Rozsah fondu: 16 kartonů (1,92 bm).

⁷ Toto oddělení pak v následujících letech patřilo buď pod sekretariát MV, nebo Vnitřní správu MV v závislosti na tom, jak tyto součásti měnily svůj název.

⁸ Jeho úkoly již neuvádíme z důvodu časového rozsahu fondu.

⁹ Ke 31. 12. 1948 byla zrušena zemská velitelství SNB v Praze, Brně, Bratislavě + expositura v Ostravě, zemské kriminální ústředny a zemské úřadovny StB tamtéž. Nově vznikla krajská velitelství StB a krajská velitelství NB.

Fond A 13 – Sekretariát náměstka ministra vnitra ČSSR plk. JUDr. Františka Vaška

Původce fondu, časový rozsah: Se jménem Františka Vaška jsme se setkali již ve fondu A 7 – v září 1968 se stal nástupcem Viliama Šalgoviče ve funkci náměstka MV pro StB. Zpočátku řídil Správu rozvědky, Hlavní správu StB, Správu operativní techniky a Správu vyšetřování StB. V květnu 1969 pod něj přešlo řízení nově vytvořeného útvaru – Federální správy Zpravodajské služby (FS ZS). Tato správa sestávala z Hlavní správy rozvědky, Hlavní správy kontrarozvědky, Hlavní správy VKR, Správy zpravodajské techniky a Správy sledování a měla plnit zvláštní úkoly při ochraně ČSSR, federálních orgánů a institucí. Kromě toho byly náměstkovi Vaškovi svěřeny také Správa ochrany stranických a státních činitelů, cizinecký odbor, zpravodajský odbor FSZS a sekretariát stálé komise pro ochranu utajovaných skutečností. V listopadu 1969 mu byla odňata Hlavní správa rozvědky, která podléhala přímo ministrově vnitra ČSSR. – Fond obsahuje převážně archiválie z r. 1969 (část písemností sekretariátu NMV Vaška byla totiž zapracována do fondu A 7).

Obsah fondu: Ve fondu jsou uloženy zejména plány práce útvarů FS ZS, bezpečnostní opatření k výročí srpnových událostí, zprávy o státobezpečnostní situaci, opatření k zajištění vnitřní bezpečnosti, zajištění prezidentské amnestie, spolupráce zpravodajských složek spřátelených zemí, zprávy o emigraci příslušníků čs. rozvědky a o činnosti čs. emigrace v zahraničí, problematika ochrany státního tajemství, návrh na řešení koncepce vyšetřování, mezistátní jednání a sjednávání mezinárodních smluv, písemnosti kádrové, z oboru spojení, pasové a vízové agendy, k cestám do zahraničí, dezinformační činnosti, radiokontrarozvědné službě, zpravodajské technice, přehled o propuštěných příslušnících FS ZS, poznatky k čs. občanům, cizím státním příslušníkům, k čs. a cizím zastupitelským úřadům, rozbor politiky Vatikánu, některá usnesení PÚV KSČ a vlády ČSSR, znalecké posudky aj.

Rozsah fondu: 8 kartonů (0,96 bm).

Fond A 14 – Zemské velitelství SNB Praha

Původce fondu, časový rozsah: Předchůdci Zemského velitelství SNB Praha byly Zemské četnické velitelství v Praze a Inspektorát uniformované policie v Čechách. První kroky k vybudování nového poválečného bezpečnostního aparátu učinila vláda již při svém jednání v Košicích. Dne 29. 6. 1945 vydal ministr vnitra výnos o organizaci MV a výnosem Ministerstva vnitra z následujícího dne byly vyhlášeny zásady organizace SNB. Na Ministerstvu vnitra bylo zřízeno Hlavní velitelství SNB, v jednotlivých zemích působila zemská velitelství SNB v čele se zemskými veliteli. Zemského velitele SNB Praha ustanovoval na návrh hlavního velitele SNB a se souhlasem Zemského národního výboru v Praze ministr vnitra. Zemské velitelství SNB Praha podléhalo

jednak Hlavnímu velitelství SNB, jednak Zemskému národnímu výboru v Praze.¹⁰ – Na tomto místě nelze podávat přehled všech reorganizací, kterými tento útvar prošel. Jen pro představu, co měl vlastně na starosti, uvedeme alespoň v kostce organizaci z prosince 1945, která platila relativně nejdéle, do konce roku 1947: Do užšího štábu patřil zemský velitel SNB, jeho zástupci, náčelník štábu, 1. a 2. pobočník a osvětové oddělení. Širší štáb tvořilo I. oddělení (organizace, bezpečnostní služba, školy a výcvik, studijní komise), II. oddělení (zpravodajství, spoje), III. oddělení (motorová vozidla, výzbroj), IV. oddělení (věci osobní a trestní), V. oddělení (hospodářská agenda, úctárna, sklady). Pomocný úřad pak zahrnoval podatelnu, pisárnu, výpravnu, spisovnu a tiskárnu. – Zemská velitelství SNB byla zrušena k 31. prosinci 1948 v souvislosti s novým krajským zřízením. Jejich agenda přešla jednak na příslušné KNV – krajská velitelství Národní bezpečnosti, jednak na Ministerstvo vnitra. Likvidace ZV SNB Praha probíhala v 1. čtvrtletí 1949. – Materiály ve fondu uložené pocházejí z let 1945–49.

Obsah fondu: Také tento fond je z badatelského hlediska atraktivní pro ty, kteří se zabývají poválečnými dějinami – obsahuje různé výnosy a nařízení, hlášení a situační zprávy z pohraničí, nálezy o prohlídkách jednotlivých stanic SNB, statistické přehledy o činnosti, různá hlášení podřízených útvarů i souhrnné zprávy, písemnosti k četnictvu, bezpečnostním opatřením, ilegálním přechodům hranic, banderovcům, dislokaci, personálnímu obsazení a početním stavům, partyzánům, kolaborantům, letectvu SNB, zbraním, cizině a cizincům, šetření k osobám. Fond rovněž obsahuje materiály škol a výcvikových středisek SNB.

Rozsah fondu: 136 kartonů; 153 knih (19,2 bm).

Fond A 15 – Zemské velitelství SNB Brno

Původce fondu, časový rozsah: Na Moravě byly četnictvo, uniformovaná i neuniformovaná státní policie, správní služba, Národní stráž a Inspektorát uniformované a neuniformované protektorátní policie sloučeny v jeden úřad, nazvaný Národní bezpečnostní stráž pro Moravu v Brně. Podléhaly mu Národní bezpečnostní stráž pro Moravu – venkov, NBS Brno, NBS Moravská Ostrava a NBS Olomouc. V červenci 1945 přebírá veškerou agendu Národní bezpečnostní stráže pro Moravu Zemské velitelství SNB Brno. Toto velitelství mělo v Ostravě expozituru. Stejně jako ZV SNB v Praze bylo ZV SNB Brno zrušeno k 31. prosinci 1948. – Dochované písemnosti jsou převážně z let 1945–48, ale objevují se mezi nimi i přesahy (1923–49).

Obsah fondu: Ve fondu se setkáme hlavně s výnosy a směrnicemi pro výkon služby, rozkazy, věstníky kriminální služby, spisy týkajícími se zřízení a činnosti škol, indexo-

¹⁰ Více o organizaci SNB v prvních letech jeho existence viz KVAPILOVÁ, Iva: *Přehled organizačního vývoje Sboru národní bezpečnosti v letech 1945–1950 se zaměřením na veřejněbezpečnostní (resp. pořádkovou a kriminální) složku*. In: *Sborník Archivu MV*, č. 1, Praha 2003, str. 68–90.

vými kartami příslušníků SNB, personálním obsazením stanic SNB, vojenskými mapami aj. Zajímavostí jsou návrhy na vyznamenání příslušníků Stráže obrany státu.

Rozsah fondu: 99 kartoňů; 164 knih (17,4 bm).

Fond A 17 – Hlavní velitelství SNB

Původce fondu, časový rozsah: Hlavní velitelství SNB vzniklo na základě výnosu Ministerstva vnitra ze dne 30. června 1945. Organizačně patřilo do Ministerstva vnitra jako jedno z jeho oddělení. V jeho čele stál jako hlavní velitel důstojník SNB, jmenovaný na návrh vlády prezidentem republiky. Do působnosti Hlavního velitelství SNB spadala zejména organizace SNB, spojovací a zpravodajská služba, zabezpečení státních hranic, osvěta, kulturně-politická výchova a odborný výcvik příslušníků SNB, osobní záležitosti příslušníků SNB, výzbroj a výstroj, motorová vozidla, lékařská péče a intendantní služba. – Materiály fondu nepokrývají celé období existence HV SNB, ale pouze roky 1945–47, písemnosti z r. 1948 jsou ojedinělé. Kromě spisů HV SNB se zde setkáme také s dokumenty z činnosti Generálního velitelství uniformované policie.

Obsah fondu: Také zde (stejně jako ve fondech zemských velitelství) jsou uloženy situační zprávy a hlášení o bezpečnostních poměrech včetně pohraničí, informace pro ministra vnitra, různá znění zákona o národní bezpečnosti, zprávy o činnosti četnictva za okupace, písemnosti k dislokaci útvarů SNB, trestné činnosti aj.

Rozsah fondu: 56 kartoňů; 53 knih (9 bm).

Fond A 18 – Zpravodajský odbor Federální správy Zpravodajské služby

Původce fondu, časový rozsah: O vzniku Federální správy Zpravodajské služby jsme se zmínili v informacích k fondu A 13. Zpravodajský odbor FS ZS byl pomocným orgánem náměstka MV ČSSR pro řízení FS ZS. Přípravoval podklady pro řízení, zpracovával souhrnné informace pro vedení MV ČSSR, státní a stranické orgány, kontroloval činnost útvarů FS ZS a plnil funkci sekretariátu kolegia náměstka MV ČSSR. Zpravodajský odbor FS ZS byl zrušen ke dni 28. ledna 1971. – Fond obsahuje písemnosti z let 1969–70.

Obsah fondu: Ve fondu jsou uloženy zejména různé plány práce a zprávy o činnosti, plány zahraničních služebních cest a mezinárodních styků, plán publikační činnosti FS ZS, zprávy o státobezpečnostní situaci, o činnosti církve v ČSSR, o emigraci příslušníků MV do ciziny, spolupráce s bezpečnostními složkami spřátelených zemí, mezistátní jednání na úrovni ministerstev vnitra, správ a odborů MV, opatření k ochraně státního tajemství, ke kontrarozvědčné ochraně čs. ekonomiky a čs. ozbrojených sil, statuty útvarů, kádrové záležitosti, školství v SNB, zápisy ze schůzí koordinační rady kontrarozvědek a ze schůzí kolegia náměstka MV ČSSR, šetření poznatků a stížností aj.

Rozsah fondu: 4 kartony; 2 kartotéky (0,65 bm).

Fond A 19 - Sekretariát náměstka ministra vnitra pro vojska genmjr. Ludvíka Hlavačky a plk. Karla Peprného

Původce fondu, časový rozsah: Sekretariát náměstka ministra vnitra pro vojska vznikl v lednu 1955 a příslušným náměstkem se stal náčelník Hlavní správy Pohraniční a Vnitřní stráže L. Hlavačka. Jeho nástupcem byl v letech 1962–65 K. Peprný. Náměstkovi MV pro vojska podléhala velitelství Pohraniční stráže a Vnitřní stráže. V souvislosti s převodem těchto součástí z působnosti Ministerstva vnitra pod Ministerstvo obrany byl sekretariát dnem 1. ledna 1966 zrušen. – Fond obsahuje jednací protokoly z let 1952–65 a písemnosti z let 1957–65 (s jednou výjimkou z r. 1951).

Obsah fondu: Kromě poznatků o „*metodách nepřátelské špionáže namířené proti ČSSR*“ se ve fondu setkáme zejména s písemnostmi, týkajícími se ochrany státních hranic. Najdeme zde např. vyhodnocení činnosti zpravodajského odboru HS PS včetně zpravodajské práce v PS a vyhodnocení činnosti Pohraniční a Vnitřní stráže, směrnice o součinnosti PS a VB k zajištění spolehlivé ochrany státních hranic a bezpečnosti v pohraničním území, směrnice k prověřování branců, materiál z jednání velitelů pohraničních jednotek ČSSR a NDR, školství ve vojskách MV, změny v organizaci jednotek a útvarů PS a VS, dohodu mezi MV, MNO ČSSR a PLR o společné pohraniční kontrole, činnost zabezpečovacích jednotek KS MV a centrály MV, zřízení nových pohraničních přechodů, změnu statutu hraničního a zakázaného pásma, statut velitelství PVS, působnost velitelství útvarů VS, úkoly týlové služby MV, ochranu státního a služebního tajemství a otázky kázně a příslušnosti vojenských soudů pro vojska MV, stížnosti, písemnosti k civilní obraně.

Rozsah fondu: 9 kantonů (1,08 bm).

Fond A 20 - Sekretariát náměstka ministra vnitra ČSSR plk. JUDr. Jaroslava Voseckého

Původce fondu, časový rozsah: Sekretariát J. Voseckého vznikl na základě RMV ČSSR č. 5/1971. Náměstkovi byla podřízena Správa sledování (IV. správa), Správa ochrany stranických a ústavních činitelů (V. správa), Správa zpravodajské techniky (VI. správa) a letecký oddíl FMV. J. Vosecký byl z funkce náměstka odvolán dnem 31. prosince 1972. IV. a VI. správa přešly pod NMV ČSSR genmjr. ing. Jána Hanuliaka, V. správa pod ministra vnitra ČSSR ing. Radko Kasku a letecký oddíl FMV pod NMV ČSSR plk. Dr. Jaroslava Šilhavého. – Jak vyplývá z výše uvedeného, materiály fondu pocházejí z let 1971–72.

Obsah fondu: Také obsah písemností je dán náplní práce součástí, které J. Vosecký řídil. Jedná se např. o organizační řády IV., V. a VI. správy, směrnice o sledování, spolupráci radiokontrarozvědných služeb MV ČSSR a MStB NDR, směrnice o součinnosti V. správy s útvaru výkonného aparátu FMV a národních MV při zabezpečování ochrany stranických a ústavních činitelů ČSSR a zahraničních představitelů, zrušení a přidělení zvláštních průkazů MV a modrých světél v silničním provozu,

o ochraně objektů zvláštní důležitosti v Praze orgány VB, zásady zajišťování vědeckotechnického rozvoje v MV, o opravách letecké techniky v leteckém oddíle FMV aj.
Rozsah fondu: 2 kartony (0,24 bm).

Fond A 21 – Správa spojení FMV

Původce fondu, časový rozsah: Existence tohoto útvaru byla dána skutečností, že Ministerstvo vnitra zřizovalo a udržovalo v činnosti telekomunikační zařízení mimo jednotné čs. telekomunikační síť k bezpečnostním účelům a pro tuto spojovací službu vytvářelo také příslušné právní normy a předpisy. – Spojovací služba prošla po r. 1948 řadou organizačních změn. V rámci prezidia pro bezpečnost existoval spojovací referát jako součást technického oddělení BP/11, v r. 1950 je spojovací služba převedena pod odbor BA (= Velitelství StB). U MNB ji měl na starosti spojovací sektor, později spojovací odbor MNB. V letech 1953–64 existoval spojovací odbor MV. Následně je zřízena VII. správa MV, přebírající úkoly spojovacího odboru MV a VI. zvláštního odboru MV. V r. 1966 vzniká Správa spojení MV, do níž je začleněna kromě VII. správy také bývalá Zvláštní správa MV (šifrová služba). V r. 1969 je Správa spojení zrušena, nahrazuje ji odbor pro řízení spojení MV ČSSR a zároveň se opět osamostatňuje šifrová služba. V témže roce vznikají správy spojení také na úrovni obou republik. V r. 1971 byla (po krátké existenci odboru spojení FMV) vytvořena Správa spojení FMV. – Fond obsahuje písemnosti z let 1952–75.

Obsah fondu: Najdeme zde plány, zápisy z porad, dohody, směrnice, písemnosti k srpnu 1968, radioobraně, telefonním ústřednám a síti, utajení telefonního a telegrafního spojení apod.

Rozsah fondu: 25 kartonů (3 bm).

Fondy A 22 a A 22/II – Správa tělovýchovy a vrcholového sportu

Původce fondů, časový rozsah: V r. 1952 začala v rámci MNB působit tělovýchovná a sportovní organizace Sokol Rudá hvězda. Ten byl časem nahrazen dobrovolnou sportovní organizací Rudá hvězda a v r. 1956 vznikl na Ministerstvu vnitra tělovýchovný odbor MV, který řídil služební a dobrovolnou tělesnou výchovu. V r. 1962 přebírá starost o tělovýchovu v MV odbor bojové a tělesné přípravy MV, který je v r. 1966 začleněn do Kádrové a organizační správy MV. V ní měl služební tělesnou přípravu spolu s bojovou přípravou na starosti školský odbor, zatímco dobrovolnou tělesnou výchovu zabezpečovalo oddělení tělovýchovy a sportu. V důsledku vzniku federace je v r. 1969 zřízen Tělovýchovný odbor MV ČSSR, přejmenovaný v r. 1971 na Tělovýchovný odbor FMV. V r. 1974 byl zrušen a místo něj byla vytvořena Správa tělovýchovy a vrcholového sportu FMV, pod níž mj. spadala také střediska vrcholového sportu. Jejím úkolem bylo ve vymezeném rozsahu řídit a zabezpečovat služební tělesnou přípravu, zájmovou dobrovolnou tělovýchovu a výkonnostní sport u útvarů SNB a vojsk MV i v tělovýchovných jednotkách Rudá hvězda. V r. 1988 byl útvar přejmenován na Správu tělovýchovy a vrcholového sportu SNB, později na Správu

FMV pro tělovýchovu a vrcholový sport a posléze se stává 4. sekcí II. divize FMV – sekcí tělovýchovy a vrcholového sportu. Po zániku ČSFR byl ustanoven odbor tělesné přípravy a sportu MV ČR.¹¹ – Ve fondu A 22 jsou uloženy materiály z let 1954–76, ve fondu A 22/II z let 1969–94.

Obsah fondů: Písemnosti z těchto fondů umožňují případným badatelům nejen poznání dějin tělovýchovy a sportu v MV, ale také úspěchů čs. a českých sportovců obecně, protože řada z nich působila právě v rámci STVS. Setkáme se zde s rozkazy náčelníka a materiály pro jednání jeho štábu, plány práce, materiály k organizačním záležitostem – organizačními řády, směrnicemi a statuty, tabulkami složení a počtů, předávacími protokoly, spisy k poradám a konferencím, bezpečnostními opatřeními, plány mezinárodních sportovních styků, písemnostmi k různým spartakiádám, přeborům, závodům a turnajům, k TJ RH, s dokumenty týkajícími se tělesné zdatnosti a tělesné přípravy, s administrativními a ekonomickými záležitostmi, zprávami z kontrol, dokumenty k trestné činnosti a přestupkům příslušníků STVS, ke kádrové práci a písemnostmi jednotlivých středisek vrcholového sportu.

Rozsah fondů: A 22 43 kartonů (5,16 bm); A 22/II 61 kartonů (7,32 bm).

Fond A 23 – Sekretariát Komise na ochranu státního tajemství

Původce fondu, časový rozsah: V r. 1964 byla zřízena stálá Komise na ochranu utajovaných skutečností MV ČSSR (tzn. skutečností tvořících státní tajemství). V jejím čele stál předseda – náměstek ministra vnitra ČSSR. Ochranu státního, hospodářského a služebního tajemství zabezpečovala také Hlavní správa tiskového dohledu, která byla v r. 1967 přejmenovaná na Ústřední publikační správu. Ta byla v r. 1968 zrušená a část jejích zaměstnanců přešla do konzultačních středisek v Praze a Bratislavě. Posléze došlo ke spojení těchto pracovišť se sekretariátem stálé Komise na ochranu utajovaných skutečností. Jako funkční útvar FMV byl sekretariát Komise na ochranu státního tajemství zřízen v r. 1971. Zajišťoval dokumentaci na jednání komise, zpracovával odborné podklady právní úpravy ochrany státního, hospodářského a služebního tajemství a zabezpečoval koordinaci v této oblasti, plnil úkoly na publikačním úseku. Sekretariát komise byl zrušen v r. 1974. V témže roce vznikl u II. správy FMV odbor ochrany státního tajemství. O tři měsíce později přešla problematika ochrany státního tajemství pod XI. správu FMV. – Písemnosti fondu pocházejí z let 1947–77.

Obsah fondu: Z hlediska věcných skupin můžeme písemnosti fondu rozdělit na činnost sekretariátu Komise na ochranu státního tajemství, zasedání komise, seznamy utajovaných skutečností, přehledy utajovaných výzkumných, vývojových a výrobních úkolů, normy vydané k problematice ochrany utajovaných skutečností pro Federální

11 Více o organizaci STVS FMV a jejích nástupců viz PTÁČNÍKOVÁ, Světlana: *Organizační vývoj Správy tělovýchovy a vrcholového sportu FMV a jejích nástupců v letech 1974–1993*. In: *Sborník Archivu MV*, č. 1, Praha 2003, s. 100–108.

shromáždění, vlády, kolegium MV ČSSR, poskytování odborné pomoci hromadným sdělovacím prostředkům apod.

Rozsah fondu: 27 kartonů (3,24 bm).

Fond A 24 – Sekretariát náměstka ministra vnitra plk. Štefana Demjana

Původce fondu, časový rozsah: Š. Demjan zastával funkci náměstka MV v letech 1956–68. Postupně řídil IV., V., VI., VII. a IX. správu MV, Správu pasů a víz, Správu vyšetřování MV, Zvláštní správu MV, spojovací odbor MV, I., II., III., V. a VI. zvláštní odbor MV, štáb CO státu, Správu nápravně výchovných ústavů a věznic MV, Hlavní správu požární ochrany. – Část písemností tohoto fondu pochází ještě z doby jeho předchůdce plk. Karla Košfála, takže jejich časové rozpětí zahrnuje období let 1954–68.

Obsah fondu: Převážná část archiválií pochází od součástí, které Š. Demjan řídil. Ve fondu najdeme plány práce a zprávy o činnosti některých útvarů MV, usnesení vlády ČSSR, Vojenské komise obrany, prověrky, statuty, kádrové záležitosti, operativní a mezirezortní porady, materiály generální prokuratury a Ministerstva spravedlnosti, korespondenci s ÚV KSČ, pasovou a vízovou agendu, písemnosti týkající se vyšetřování StB, armády, civilní obrany, Sboru nápravně výchovy, spojů, hlavní inspekce požární ochrany, cest do zahraničí (povolení, omezení a zamítnutí), vystěhovalectví, zastupitelských úřadů, cestovního ruchu, amnestie prezidenta republiky, operativní techniky, stížností, emigrace, zahraničních novinářů, odsouzených osob, trestné činnosti aj.

Rozsah fondu: 30 kartonů (3,6 bm).

Fond A 26 – Kádrová správa FMV Praha

Původce fondu, časový rozsah: Správa kádrů MV byla vytvořena v r. 1953. Při své činnosti se řídila služebním předpisem MV-kádr-I-1 (*Základní ustanovení o práci s kádry*). V r. 1963 se správa rozšířila o odbor školství. V r. 1966 vzniká Kádrová a organizační správa MV, do níž byla začleněna Správa kádrů MV a odbor bojové a tělesné přípravy. K další reorganizaci došlo v r. 1969 v souvislosti s vytvořením federace. Namísto dosavadní Kádrové a organizační správy se objevuje personální a organizační odbor MV ČSSR. Kádrové správy existovaly také na republikových ministerstvech vnitra. Nová změna přichází již v r. 1970 – personální a organizační odbor je nahrazen Kádrovou a školskou správou FMV. V r. 1972 byla tato správa zrušena a nahrazena Kádrovou správou FMV (úsek vědy a školství přešel pod Správu vědy a školství FMV). – Fond obsahuje písemnosti z let 1965–82.

Obsah fondu: Setkáme se zde hlavně s plány práce, zprávami o činnosti, zprávami z porad ke kádrové práci, očistou bezpečnostního aparátu, seznamy propuštěných, vyloučených a vyškrtnutých příslušníků SNB a vojsk MV, zprávami o emigraci blízkých příbuzných příslušníků SNB, stanoviskem vedení MV a náčelníků KS SNB k závěrům prosincového a lednového pléna ÚV KSČ z let 1967–68, zprávami o státobez-

pečnostní situaci v ČSSR, bezpečnostními opatřeními k výročí srpnových událostí, mezistátními jednáními a smlouvami a dokumenty z oblasti archivní a spisové služby, služebními předpisy, písemnostmi k ochraně státního a služebního tajemství, organizaci, systemizaci a vývoji početních stavů v SNB a vojskách MV, k výběru nových příslušníků SNB, ke školství.

Rozsah fondu: 16 kartonů (1,92 bm).

Fond A 27 – VI. správa SNB (Správa výkonné zpravodajské techniky)

Původce fondu, časový rozsah: Operativní techniku měla na starosti IX. správa MV. K podstatné organizační změně této součásti dochází v r. 1955, kdy se z ní vydělily dva odbory, které měly nadále existovat jako samostatné odbory MV. Šlo o V. zvláštní odbor (radiorozvědka a radiokontrarozvědka) a VI. zvláštní odbor (rušičky). IX. správu po této změně tvořilo pět odborů a Výzkumný ústav MV. V r. 1964 dostala správa operativní techniky nové krycí označení – VI. správa MV. Její součástí byl kromě již zmíněného Výzkumného ústavu MV také Rezortní útvar technického rozvoje MV (RÚTR MV). V r. 1967 byl RÚTR MV začleněn do Vnitřní správy MV a v r. 1969 byl zrušen. V témže roce se Správa zpravodajské techniky stává jedním z útvarů Federální správy Zpravodajské služby, zřízené v r. 1969 (viz informace k fondu A 13). FS ZS zanikla k 1. 1. 1971 a Správa zpravodajské techniky existuje nadále jako VI. správa. V r. 1977 byly ze VI. správy zřízeny: Správa výkonné zpravodajské techniky (VI. správa FMV) a Technická správa FMV, jejíž součástí se stal Výzkumný ústav FMV.¹² – Ve fondu jsou uloženy písemnosti z let 1950–83.

Obsah fondu: Archiválie se týkají organizačního uspořádání IX. a VI. správy, nej-různějších směrnic, návrhů a plánů výzkumných a vývojových úkolů, zpráv o činnosti, najdeme zde rozkazy náčelníka, dohody, knihy stálé služby, materiály k srpnovým událostem. Badatelskou zajímavostí je určitě výpověď emigranta Josefa Frolíka, bývalého příslušníka I. správy, v podvýboru senátu USA včetně jeho pamětí.

Rozsah fondu: 46 kartonů (5,52 bm).

Fond A 28 – Správa kontrarozvědky pro boj proti mimořádným a zvláštním formám trestné činnosti (XIV. správa SNB)

Původce fondu, časový rozsah: XIV. správa SNB byla zřízena k 1. lednu 1981. Jejím úkolem byl boj proti terorismu, leteckému pirátství, záškodnictví a narkomanii. Sestávala ze speciálních zásahových jednotek a kontrarozvědných výkonných odborů. Pozdější organizační řád uváděl jako jeden z úkolů vést v sestavě vojsk MV v součinnosti s vojsky ČSLA boj se speciálními výsadečnými skupinami. K potlačení a likvidaci trestné činnosti používala XIV. správa odborně vycvičené útvary zvláštního určení, které byly dislokovány v Praze a Bratislavě, ale mohly operovat po celé

¹² Podrobněji k operativní technice viz POVOLNÝ, Daniel: *Operativní technika v rukou StB*, Praha 2001.

republike, a také speciální prostředky a výzbroj včetně letové techniky. XIV. správa SNB byla zrušena k 30. 11. 1985. – Dobou existence XIV. správy je dán i časový rozsah fondu, jedná se o léta 1981–85.

Obsah fondu: Ve fondu najdeme organizační strukturu XIV. správy včetně tabulek složení a počtů, rozkazy a metodické pokyny náčelníka XIV. S SNB a zápisy z jeho štábů a operativních porad, roční plány činnosti + jejich vyhodnocení, plány služební přípravy, materiály z mezinárodních porad a jednání k problematice terorismu, ochrany civilního letectví a letišť, převaděčským organizacím, materiály k prověrkám, dohody o součinnosti, různé směrnice, zajišťování speciálních kurzů a výcviků, mimořádná bezpečnostní opatření k význačným výročím a událostem, plány zahraničních styků, zprávy o mimořádných událostech aj.

Rozsah fondu: 27 kartonů (3,24 bm).

Fondy A 30 a A 30/2 – III. správa SNB – Vojská kontrarozvědka

Původce fondu, časový rozsah: Základy pro vznik vojenské kontrarozvědky položilo obranné zpravodajství, které vzniklo v armádě v r. 1945. V r. 1950 byla zřízena Hlavní informační správa MNO a tu v r. 1951 nahradilo Velitelství vojenské zpravodajské služby, které podléhalo ministrovi národní bezpečnosti. V r. 1952 se Velitelství vojenské zpravodajské služby stává Hlavní správou vojenské kontrarozvědky. Jsou zřízeny správy VKR (u vojenských okruhů), oddělení VKR (u divizí a krajských vojenských správ) a referáty VKR (u útvarů). Po zrušení MNB přechází Hlavní správa VKR pod Ministerstvo vnitra a stává se VI. správou MV. Jejím hlavním úkolem bylo zajistit státní bezpečnost v čs. ozbrojených silách. V r. 1964 obdržela nové krycí označení – a sice III. správa MV. V r. 1966 byla začleněna do znovuzřízené Hlavní správy StB (a převzala také kontrarozvědnou ochranu Pohraniční stráže), v r. 1969 do Federální správy Zpravodajských služeb. Po jejím zrušení v r. 1971 se opět osamostatnila. – Písemnosti uložené ve fondu vznikly v r. 1954–71.

Obsah fondu: Podstatnou část zaujímají dokumenty, týkající se komise pro vypracování *Akčního programu čs. kontrarozvědky a VKR* z r. 1968 včetně připomínek jednotlivých útvarů, dále pokusy o ustavení různých stavovských organizací v ČSLA (Svazu vojáků z povolání), plány práce, rozborů činnosti, vyhodnocení operativní situace, svodky, archiválie k trestné činnosti příslušníků armády i občanských zaměstnanců, ke státobezpečnostní situaci, k činnosti VKR v průběhu srpnových událostí v r. 1968, přehledy zběhnutí do ciziny v l. 1968–69. – Fond A 30/2 obsahuje rozkazy náčelníka centrály VKR, deníky spisů a účetní knihy centrály, jednacích protokoly, deníky spisů, účetní knihy orgánů VKR ve vojenských okruzích, armádách a útvech pozemních a leteckých sil ČSLA, deníky spisů OVKR brigád a praporů VS MV, deníky spisů OVKR a pokladní knihy OVKR pohraničních brigád MNB (MV) a brigád PS.

Rozsah fondu: A 30 33 kartonů (3,96 bm); A 30/2 403 kartonů (48,36 bm).

Fond RV – Rozkazy, věstníky, služební pomůcky

Původce fondu, časový rozsah: Jak už vyplývá z názvu fondu, jedná se vlastně o sbírku nejrůznějších rozkazů, pokynů, směrnic, brožur apod. Jejím základem se staly dva přírůstky, doplněné o písemnosti, dochované na jednotlivých pracovištích BIS v kraji po bývalé StB. Nejedná se o ucelené řady, protože pro složky MV byly důležité pouze ty rozkazy, pokyny apod., které aktuálně platily – ty, které byly zrušeny, se skartovaly. Pokud se tedy někde dochovaly zrušené interní akty řízení např. z 50. let, bylo to proto, že je někdo prostě „zapomněl ve skříni“. Kompletní řady rozkazů a nařízení MV jsou uloženy v pražském oddělení AMV (Na Struze). Přes tuto torzovitost je fond RV hojně využíván pracovníky archivu i badateli. – Fond obsahuje písemnosti z let 1946–91.

Obsah fondu: Ve sbírce jsou uloženy rozkazy MNB, MV a náčelníků (HS StB, HS VB, Hlavní správy kontrarozvědky, Správy vojsk MV, II., IV. a XIV. správy SNB aj.) nařízení MV, věstníky (FMV, MV ČSR, správy spojení, ekonomické a technické správy FMV, VI. správy SNB, náčelníka IX. správy FMV aj.), sbírky pokynů (Správy vyšetřování StB, HS StB, Hlavní správy požární ochrany MV aj.), služební předpisy, studijní materiály pro studující VŠ SNB, informační věstníky, zpravodaje, sborníky a bulletiny, metodické pokyny, zákony, referáty, brožury k dějinám bezpečnostního aparátu apod.

Rozsah fondu: 71 kartonů (8,52 bm).

* * *

U dalších fondů, jejichž signatury začínají písmeny **E**, **B** a **D**, nebudeme již podrobně popisovat každý jednotlivý fond – to by bylo skutečně úkolem pro důkladného archivního původce, ale o archiváliích pojednáme všeobecně – pro získání základní představy to bude určitě dostačující.

Inventář označený **E 1 – Sběrné, internační, pracovní tábory a tábory nucených prací** je sdruženým inventářem, zahrnujícím řadu fondů. Tyto fondy jsou nazvány dle svého původce (viz následující soupis):

Název fondu: Ministerstvo vnitra – Správa TNP Praha

Značka fondu: E-1

Celkem bm: 14,5

Časový rozsah: 1948–51

Název fondu: Ministerstvo vnitra – Zmocněnec Správy TNP Brno

Značka fondu: E-2

Celkem bm: 0,12

Časový rozsah: 1948–50

Název fondu: Ministerstvo vnitra – Zmocněnec Správy TNP Ostrava

Značka fondu: E-3

Celkem bm: 0,2

Časový rozsah: 1949–50

Název fondu: Ministerstvo národní bezpečnosti – Správa nápravných zařízení Praha

Značka fondu: E-4

Celkem bm: 0,12

Časový rozsah: 1950–53

Název fondu: Ministerstvo vnitra – Správa internačních, sběrných a pracovních středisek Praha

Značka fondu: E-6

Celkem bm: 15

Časový rozsah: (1936) 1945–49 (1951)

Název fondu: Zemský národní výbor Praha – Zemský velitel internačních středisek v Čechách

Značka fondu: E-7

Celkem bm: 10,3

Časový rozsah: 1945–49

Název fondu: Tábor nucených prací Lešany

Značka fondu: E 1

1

Celkem bm: 0,12

Časový rozsah: 1948–51

Název fondu: TNP Všebořice

Značka fondu: E 1

1–1

Celkem bm: 0,12

Časový rozsah: 1949–51

Název fondu: TNP Svatý Jan pod Skalou

Značka fondu: E 1

2

Celkem bm: 0,12

Časový rozsah: 1950

Název fondu: TNP Kladno-Dřív

Značka fondu: E 1

3

Celkem bm: 0,22

Časový rozsah: 1948–51

Název fondu: TNP Kladno-Dubí

Značka fondu: E 1

3–1

Celkem bm: 0,37

Časový rozsah: 1948–50

Název fondu: TNP Příbram-Vojna

Značka fondu: E 1

11

Celkem bm: 0,12

Časový rozsah: 1949–51

Název fondu: TNP České Budějovice

Značka fondu: E 2

1

Celkem bm: 0,22

Časový rozsah: 1948–50

Název fondu: TNP Jáchymov-Nikolaj

Značka fondu: E 3

3

Celkem bm: 0,12 bm

Časový rozsah: 1950–51

Název fondu: TNP Jáchymov-Plavno

Značka fondu: E 3

3–1

Celkem bm: 0,12

Časový rozsah: 1950–51

Název fondu: TNP Hřebený

Značka fondu: E 3

9

Celkem bm: 0,17

Časový rozsah: 1949–51

Název fondu: TNP Široké Třebčice

Značka fondu: E 4

3

Celkem bm: 0,12

Časový rozsah: 1949–51

Název fondu: Oblastní sběrné středisko Liberec

Značka fondu: E 4

5

Celkem bm: 0,12

Časový rozsah: 1946–51

Název fondu: TNP Dlažkovice

Značka fondu: E 4

6

Celkem bm: 0,12

Časový rozsah: 1949–51

Název fondu: TNP Dolní Jiřetín

Značka fondu: E 4

8

Celkem bm: 0,12

Časový rozsah: 1948–49

Název fondu: TNP Stárkov

Značka fondu: E 5

5

Celkem bm: 0,12

Časový rozsah: 1949–50

Název fondu: TNP Pardubice

Značka fondu: E 5

6

Celkem bm: 0,12

Časový rozsah: 1948–51

Název fondu: TNP Brno

Značka fondu: E 6

2

Celkem bm: 0,12

Časový rozsah: 1949–53

Název fondu: TNP Oslavany

Značka fondu: E 6

3

Celkem bm: 0,12

Časový rozsah: 1949–50

Název fondu: TNP Valtice

Značka fondu: E 6

4

Celkem bm: 0,12

Časový rozsah: 1949–51

Název fondu: TNP Gottwaldov

Značka fondu: E 6

5

Celkem bm: 0,5

Časový rozsah: 1946–54

Název fondu: TNP Hodonín

Značka fondu: E 6

6

Celkem bm: 0,12

Časový rozsah: 1950

Název fondu: TNP Uherčice

Značka fondu: E 6

10

Celkem bm: 0,12

Časový rozsah: 1949–51

Název fondu: TNP Znojmo

Značka fondu: E 6

13

Celkem bm: 0,12

Časový rozsah: 1949

Název fondu: TNP Jaroslavice

Značka fondu: E 6

13–1

Celkem bm: 0,17

Časový rozsah: 1949–51

Název fondu: Kárný a pracovní tábor Znojmo

Značka fondu: E 6

13–2

Celkem bm: 0,36

Časový rozsah: 1945

Název fondu: TNP Třinec

Značka fondu: E 7

2

Celkem bm: 0,72

Časový rozsah: 1949–50

Název fondu: TNP Lazy u Orlové

Značka fondu: E 7

3

Celkem bm: 0,12

Časový rozsah: 1948–49

Název fondu: TNP Ostrava-Vítkovice

Značka fondu: E 7

7

Celkem bm: 0,12

Časový rozsah: 1949–51

Název fondu: TNP Mírov

Značka fondu: E 7

9

Celkem bm: 0,12

Časový rozsah: 1950–51

Patrně není třeba se o internačních, sběrných a pracovních táborech a táborech nucených prací detailně rozepisovat – jednak se s touto problematikou setkává řada dalších archivářů, jednak je velmi erudovaně rozebrána v publikacích vydaných Slezským ústavem Slezského zemského muzea v Opavě.¹³ Následující řádky jsou tedy pouze stručným shrnutím pro ty, kteří se v uvedených pojmech přece jen příliš neorientují.

Po osvobození vzniklo na řadě míst na 500 různých „táborů“, kde byli soustředěni

13 Viz STANĚK, Tomáš: *Tábory v českých zemích 1945 – 1948*, Opava – Šenov u Ostravy 1996, a BORÁK, Mečislav, JANÁK, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*, Opava – Šenov u Ostravy 1996.

jednak Němci, jednak osoby podezřelé nebo obviněné z činů proti republice. Tábořová soustava jako taková se zformovala v období srpna a září 1945. Na přelomu října a listopadu víme o cca 300 táborech. Ústřední správu vykonávalo zvláštní oddělení MV. U ZNV vznikla internační oddělení (popř. zemská velitelství táborů), velké pravomoci měly i ONV. Ke konci roku 1945 se ustálily tři typy táborů – internační (pro osoby, které měly být mimořádnými lidovými soudy souzeny pro činy dle retribučního dekretu č. 16/1945 Sb.), sběrné (v těch byli soustřeďováni Němci před odsunem) a pracovní (pro ty, kteří byli přiděleni na práce dle dekretu č. 71/1945 Sb.). Internační střediska byla postupně redukována na jedno v každém kraji a po odezdání internovaných do vyšetřovací vazby zanikala. S tím, jak pokračoval odsun Němců, končila také sběrná a pracovní střediska. Některá ovšem byla v provozu ještě v r. 1948 i později.

Písemnosti k internačním, sběrným a pracovním střediskům jsou uloženy ve fondech E-6 a E-7. Jen výjimečně bude mít badatel úspěch, pokud mu půjde o vyhledání nějaké konkrétní osoby, která v daném táboře pobývala. Ale jak ze zkušeností víme, dostane se mu podnětných (a mnohdy dosud neznámých) informací k jednotlivým táborům, i když pátrání v uvedených fondech leckdy připomíná pověstné hledání jehly v kupce sena. Často totiž, pokud se hledají poznatky k nějakému táboru, je třeba projít několik kartonů, obsahujících dokumenty k nejrůznějším táborům z celé republiky. Fondy nejsou uspořádány podle táborů, ale víceméně tématicky – najdeme zde archiválie ke zřízení a činnosti jednotlivých středisek, jejich přehledy, osobní spisy osob, které v nich byly zaměstnány, měsíční zprávy, žádosti osob o propuštění, zprávy z prohlídek ve střediscích, přiděl vozidel, lůžkovin, obuvi, šatstva, dřeva, výstroje a výzbroje pro střediska, seznamy válečných zajatců ve střediscích, hlášení o útěcích, situační plány, účty a hospodářské záležitosti všeobecně, oběžníky, směrnice a pokyny. Velmi užitečná je korespondence mezi ZNV Praha a jednotlivými NV ve věci středisek a zejména písemnosti k likvidaci středisek – hlavně protokoly sepsané k jejich rušení, protože často shrnují celou historii daného střediska.

Některých objektů, v nichž byly umístěny internační, sběrné a pracovní tábory, pak využily tábory nucených prací. Ty byly zřízeny na základě zákona č. 247/1948 Sb. a měly být do nich zařazeny:

1. Osoby, vyhýbající se práci nebo ohrožující výstavbu lidovědemokratického zřízení nebo hospodářský život, a osoby, které jim to umožňují (což mohli být – jak upozorňuje M. Borák – tuláci, absentéři, opilci a prostitutky, ale i bývalí podnikatelé či statkáři a kritici a odpůrci režimu obecně).
2. Osoby právoplatně odsouzené soudem pro některý z činů uvedených v zákonech č. 231/1948 Sb. na ochranu lidovědemokratické republiky, č. 15/1947 Sb. o stíhání černého obchodu a podobných pletich, č. 27/1947 Sb. o trestní ochraně provádění dvouletého hospodářského plánu a č. 165/1946 Sb. o trestní ochraně národních podniků, znárodněných podniků a podniků pod národní správou.

3. Osoby, které se dopustily správních předsudků a u nichž bylo vysloveno, že si trest na svobodě, delší než 3 měsíce, neodpykají v donucovací pracovně, ale v TNP (týkalo se to např. neoprávněného přechodu státních hranic a rozhodoval o tom ONV).

O zařazení osob uvedených v bodě 1. a o délce pobytu osob uvedených v bodě 2. rozhodovaly tříčlenné komise jmenované krajskými národními výbory. O svém rozhodnutí vyhotovovaly komise písemný výměr. TNP se staly zdrojem levné pracovní síly pro podniky. V polovině r. 1949 existovalo v našich zemích 15 táborů, koncem téhož roku 26 táborů. Zákon č. 247/1948 Sb. byl zrušen k 31. 7. 1950 a TNP začaly být postupně likvidovány, takže k 1. listopadu 1951 existovaly pouze 4, poslední byl zrušen počátkem roku 1954.

Pokud jde o řízení TNP, mělo je na starosti oddělení BP/10 na prezidiu pro bezpečnost MV. V říjnu 1949 se změnilo na Správu TNP, o rok později na 6. sektor (vězeňský) MNB. Když byly k 1. 6. 1951 TNP předány Ministerstvu spravedlnosti, řídil je referát TNP v oddělení Vel/5 na velitelství SVS.V Brně a Ostravě existovali zmocněnci pro otázky TNP.

Ve fondu Správy TNP jsou uložena zejména různá hlášení z táborů, životopisy osob, zařazených v TNP, kartotéka zařazených osob,¹⁴ situační zprávy, materiály k akci KK-T-43, dotazníky chovanců TNP, kartotéka příslušníků, kteří vykonávali službu v jednotlivých TNP, návrhy a výměry komisí, žádosti zařazených apod.

Ve fondech jednotlivých TNP se nejčastěji setkáme s rozkazy a pokyny, seznamy propuštěných a přemístěných osob, posudky, věcmi hospodářsko-účetními, různou korespondencí a organizačními záležitostmi příslušníků. Zvláště upozorníme na materiály TNP Mírov, v němž byli internováni bývalí důstojníci čs. armády.

Inventář označený **E 2 – Správa vězeňské stráže** obsahuje tyto fondy:

Ministerstvo spravedlnosti – Správa vězeňské stráže Praha;

Krajské oddělení nápravných zařízení Brno;

Útvar nápravného zařízení Brno – Maloměřice;

Útvar nápravného zařízení Kunovice;

Útvar nápravného zařízení Zbýšov;

Velitelství oddílu Správy vězeňské stráže Uherské Hradiště.

Na tomto místě se nebudeme zabývat organizačním vývojem Sboru uniformované vězeňské stráže ani jednotlivými útvary nápravných zařízení, protože vývoj vězeňství v dané době je zpracován v rámci grantového projektu *Retribuční vězni a české vě-*

¹⁴ Jedná se vlastně o kartotéku písemností, které se k dané osobě a jejímu pobytu v TNP vztahovaly, ale je velmi cenná, protože z ní lze někdy vyčíst, kdy došel výměr o zařazení, zda osoba žádala o propuštění, kam byla přemístěna, kdy došlo propouštěcí potvrzení apod.

zeňství 1945–1955, jehož výsledky již byly publikovány¹⁵ (některé relevantní studie jsou dostupné i na Internetu).

Písemnosti těchto fondů pocházejí z let 1945–52 (ovšem vyskytují se tu i priora z r. 1922). Jedná se hlavně o přehledy věznic, prohlídky a kontroly ve věznicích, stížnosti vězňů, výkazy, zprávy z okresních a krajských soudů, útěky vězňů, stravování vězňů, odsun vězňů německé národnosti, hlášení o počtech vězňů v jáchymovských táborech apod. Některé fondy ústavů nápravných zařízení obsahují také osobní spisy vězňů a knihy vězňů.

Poslední velkou skupinou jsou **fondy správ Státní bezpečnosti na krajských správách SNB a oddělení StB na okresech, označené signaturou B, a krajských a okresních útvarů pasů a víz, označené signaturou D.**

V r. 1945 byly u zemských velitelství SNB zřízeny zemské ústředny StB, u oblastních velitelství SNB vznikly oblastní ústředny StB a u okresních velitelství SNB okresní úřadovny StB. Postavení a úkoly StB vymezil zákon č. 149/1947 Sb. ze dne 11. července 1947 o národní bezpečnosti. StB měla provádět vyšetřování, zatýkání osob, domovní prohlídky, zabývala se především vyšetřováním trestné činnosti z doby okupace a retribučními. Zákon o národní bezpečnosti byl novelizován zákonem č. 286/1948 Sb. V souvislosti s vytvořením krajů k 1. 1. 1949 dochází ke zřízení krajských velitelství StB, na nižší úrovni pak existovaly oddíly StB (na okresech) a velitelství oddílů StB (v místech existence bývalé pobočky oblastní úřadovny StB).

Opětovné sloučení MV a MNB v r. 1953 se odrazilo také v reformě krajských a nižších útvarů StB. Krajská velitelství StB byla jako samostatná zrušena a spolu s dalšími útvary sloučena v krajské správy MV. Na okresech vznikla sloučením se složkou VB okresní oddělení MV. Významná změna v územním členění státu v r. 1960, kdy byl podstatně snížen počet krajů a okresů, znamenala také zánik příslušných KS MV a OO MV. V r. 1964 dochází k reorganizaci KS MV. V r. 1966 se krajské správy MV přeměnily na krajské správy SNB, v jejichž rámci vznikly správy StB. Jejich součástí na okresech byla oddělení nebo skupiny StB.

K 1. 1. 1975 byla provedena podstatná reorganizace správ StB na krajích. Ve stručnosti lze říci, že náplní práce I. odborů (řízených II. správou SNB) byl boj s vnějším nepřítelem, II. odborů (řízených X. správou) boj s vnitřním nepřítelem, III. odborů (řízených XI. správou) ochrana ekonomiky, IV. odborů (řízených IV. správou) sledování a VI. odborů (řízených VI. správou) operativní technika.

¹⁵ Viz např.: *Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945 – 1955* (sborník z mezinárodního semináře k konaného dne 25. 10. 2000 v Praze), příloha časopisu *České vězeňství* č. 3/2001, Praha; *Vězeňské systémy v Československu a ve střední Evropě 1945 – 1955* (sborník z mezinárodní konference konané ve dnech 28. – 29. 11. 2001 v Praze), Opava 2001; JANÁK, Dušan: *Kapitoly o československém vězeňství 1945 – 1955*, Opava 2002.

V r. 1977 byly zřízeny okresní správy SNB a oddělení StB na okresech se stala jejich součástí. OS SNB byly řízeny KS SNB.¹⁶

Také inventáře označené signaturou **B** jsou sdružené. Obsahují vždy fond S-StB v kraji (dříve KS MV) a fondy příslušných oddělení a vysunutých skupin StB na okresech. Za základ byla přitom vzata územní reforma z r. 1960, proto je těchto inventářů sedm. Na ně navazují druhé díly (se dvěma výjimkami – II. díl inventáře S-StB Brno se bude zpracovávat a u S-StB Ostrava existuje již III. díl). Pro vaši informaci uvádíme číselné označení jednotlivých krajů:

- B 1 – S-StB Praha a Středočeský kraj
- B 2 – S-StB České Budějovice
- B 3 – S-StB Plzeň
- B 4 – S-StB Ústí nad Labem
- B 5 – S-StB Hradec Králové
- B 6 – S-StB Brno
- B 7 – S-StB Ostrava

Fondy útvarů existujících do r. 1960 jsou většinou samostatné (tzn. nebyly začleněny do fondu těch útvarů, které přebraly jejich úkoly – máme např. jak fond KS MV Plzeň, tak fond KS MV Karlovy Vary. Stejně tak je tomu u okresů.)

Kromě toho se v inventáři dané krajské správy nacházejí také útvary pasů a víž v kraji i na okresech (označené signaturou **D**), popř. rovněž oddělení pasové kontroly. V některých krajích a okresech působily útvary specifické – např. Správa MV Jáchymov – nebo odbory železniční dopravy.

Obecně lze říci, že výše uvedené materiály pocházejí z let 1945–90, ale existují i mnohem starší přesahy. Nezpracovány zůstávají materiály novější – konec 70. let a 80. léta. Ty byly přebírány od útvarů BIS v průběhu 90. let.

I. díly inventářů zahrnují starší období (do 60. let) a písemnosti se týkají zejména fašistických a nacistických stran a organizací (NSDAP, SD, Vlajky, HJ apod.), Gestapa a jeho konfidentů, odboje, prošetřování osob a partyzánských skupin, politických stran, církve, cizinců, protistátní činnosti, mládeže, banderovců, přechodů hranic, ohlasů obyvatelstva k různým událostem, odsunu Němců, najdeme zde např. také různé fotografie, listy branců Wehrmachtu nebo opisy rozsudků osob potrestaných MLS.

II. díly inventářů obsahují dokumenty ze 60. a 70. let (někdy ještě z počátku 80. let). Jedná se zejména o plány práce jednotlivých součástí + jejich vyhodnocení, porady včetně zpráv k jednotlivým bodům, zprávy ke státobezpečnostní situaci obecně nebo v souvislosti s nějakou událostí (volbami, sjezdem, výročním února 1948, srpna 1968

16 Podrobně k vývoji krajských a okresních útvarů StB viz FROLÍK, Jan: c. d.

apod.), rozborů k jednotlivým problematikám (např. k pravicově-oportunistickým silám, mládeži, chartistům), poznatky ke konkrétním osobám, informace k různým akcím, k agentuře, k emigraci apod., písemnosti k vnitřní organizaci a administrativě jednotlivých součástí, prověrky provedené na útvarech aj.

Materiály z 80. let se nacházejí v přírůstcích (s výjimkou útvarů S-StB Praha – ty jsou uloženy v pražském oddělení AMV Na Struze). Jde převážně o písemnosti, které neprošly skartačním řízením (nepočítáme-li likvidaci řady stěžejních dokumentů, zejména týkajících se boje s vnitřním protivníkem, v prosinci 1989) a zůstaly na jednotlivých součástech ve skříních a trezorech. Do archivu se tak dostaly materiály, které sice nemají trvalou vypovídací hodnotu a budou jednou vyřazeny, ale v současnosti mohou pomoci při objasňování některých konkrétních kauz. Dále upozorňujeme své kolegy archiváře na to, že právě v těchto přírůstcích se často setkáváme s dokumenty, které by u nás patrně nikdo nehledal – máme na mysli např. poměrně podrobné informace k podnikům, někdy včetně interních směrnic a dokumentace (např. k jaderné elektrárně Dukovany apod.). Je tomu tak proto, že jedním z úkolů StB byla tzv. kontrarozvědná ochrana ekonomiky.

Ve fondech útvarů pasů a víz jsou uloženy zprávy o činnosti, statistické rozborů emigrace, protokoly cestovních dokladů apod.

Tolik alespoň ve stručnosti k našim fondům. Tímto článkem jsme chtěli mimo jiné ukázat, že naše archiválie nejsou „top secret“, jak se často domnívá laická veřejnost; ve fondech Archivu MV ČR Brno-Kanice lze najít spoustu užitečných informací k nejrůznějším tématům. Pokud jsme vzbudili váš zájem, popř. naznačili další možnost, kam se obracet nebo odkazovat badatele, pak přehled splnil svůj účel.

POUŽITÉ ZKRATKY

CO	Civilní obrana
ČSLA	Československá lidová armáda
ČSSR	Československá socialistická republika
FMV	Federální ministerstvo vnitra
FS ZS	Federální správa Zpravodajské služby
HS PS	Hlavní správa Pohraniční stráže
HS StB	Hlavní správa Státní bezpečnosti
HS VB	Hlavní správa Veřejné bezpečnosti
HV SNB	Hlavní velitelství Sboru národní bezpečnosti
IMV	Inspekce ministra vnitra
KNV	krajský národní výbor
KR	kádrový rozkaz
KS MV	krajská správa Ministerstva vnitra
MLS	mimořádný lidový soud
MNB	Ministerstvo národní bezpečnosti
MNO	Ministerstvo národní obrany
MStB	Ministerstvo Státní bezpečnosti
MV	Ministerstvo (ministr) vnitra
NB	Národní bezpečnost
NBS	Národní bezpečnostní stráž
NDR	Německá demokratická republika
OO MV	okresní oddělení Ministerstva vnitra
ONV	okresní národní výbor
PLR	Polská lidová republika
PS	Pohraniční stráž
PÚV KSČ	předsednictvo Ústředního výboru Komunistické strany Československa
PVS	Pohraniční a Vnitřní stráž
RMV	rozkaz ministra vnitra
SAP	Sborník archivních prací
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SNZ	Správa nápravných zařízení
SNV	Sbor nápravné výchovy
SR	Slovenská republika
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
S-StB	správa Státní bezpečnosti
StB	Státní bezpečnost
STVS	Správa tělovýchovy a vrcholového sportu
TJ RH	tělovýchovná jednota Rudá hvězda

TNP	tábor nucených prací
TR	tajný rozkaz
VB	Veřejná bezpečnost
VKR	vojenská kontrarozvědka
VS	Vnitřní stráž
VŠ SNB	Vysoká škola Sboru národní bezpečnosti
ZNV	zemský národní výbor
ZV SNB	Zemské velitelství Sboru národní bezpečnosti